

Kunnanvaltuustolle

TARKASTUSLAUTAKUNNAN ARVIOINTIKERTOMUS VUODELTA 2019

1. Tarkastuslautakunnan tehtävä, kokoonpano ja työskentely

Kuntalain 121 §:n mukaan tarkastuslautakunnan tehtävänä on:

- 1) valmistella valtuuston päätettävät hallinnon ja talouden tarkastusta koskevat asiat;
- 2) arvioida, ovatko valtuuston asettamat toiminnan ja talouden tavoitteet kunnassa ja kuntakonsernissa toteutuneet ja onko toiminta järjestetty tuloksellisella ja tarkoituksenmukaisella tavalla;
- 3) arvioida talouden tasapainotuksen toteutumista tilikaudella sekä voimassa olevan taloussuunnitelman riittävyttä, jos kunnan taseessa on kattamatonta alijäämää;
- 4) huolehtia kunnan ja sen tytäryhteisöjen tarkastuksen yhteensovittamisesta;
- 5) valvoa 84 §:ssä säädetyn sidonnaisuuksien ilmoittamisvelvollisuuden noudattamista ja saattaa ilmoitukset valtuustolle tiedoksi;
- 6) valmistella kunnanhallitukselle esitys tehtäviään koskeviksi hallintosäännön määräyksiksi sekä arvioinnin ja tarkastuksen talousarvioksi.

Toiminnallisten ja taloudellisten tavoitteiden arviointi edellyttää, että valtuusto on talousarviossa ja –suunnitelmassa asettanut kunnan ja kuntakonsernin tavoitteet ja kunnanhallitus on toimintakertomuksessa esittänyt selvityksen tavoitteiden toteutumisesta.

Lautakunnan tehtävänä on kiinnittää huomiota toiminnan, toimintatapojen sekä palvelujen järjestämisen tarkoituksenmukaisuuteen. Lisäksi tehtäviin kuuluu selvittää, tuleeko kunnan tilintarkastus asianmukaisesti suoritetuksi.

Tarkastuslautakunta laatii arviointisuunnitelman ja antaa valtuustolle kultakin vuodelta arviointikertomuksen, jossa esitetään arvioinnin tulokset.

Hallinnon ja talouden tarkastuksen sekä arvioinnin järjestämistä varten kunnassa toimii valtuuston toimikaudelle 2017 – 2020 asettama tarkastuslautakunta:

Jäsen:	Henkilökohtainen varajäsen:
Ville Hirvikoski pj. 30.9.2019 asti	Elina Kivelä
Antti Järvenoja pj.11.11.2019 alk.	Elina Kivelä
Ulla-Riitta Harju vpj.	Veijo Porkola
Alpo Keskitalo	Piia Rautiainen
Miia Laakso	Kimmo Virkkala

Tarkastuslautakunnan jäsenet totesivat esteellisyytensä alla olevien toimielinten/yhteisöjen tavoitteiden arviointiin, eivätkä he siten ole osallistuneet niiden arviointiin:

Antti Järvenoja toimii Toholammin kehitys Oy:n hallituksen jäsenenä ja metsätoimikunnan jäsenenä.

Miia Laakso toimii rakennus- ja ympäristölautakunnan varajäsenenä ja Toholammin kehitys Oy:n hallituksen jäsenenä. Puoliso toimii Toholammin Energia Oy:n hallituksen jäsenenä. Puoliso toimi Toholammin Viemäriiikelayoksen johtokunnan jäsenenä 30.6.2019 saakka.

Alpo Keskitalo toimii rakennus- ja ympäristölautakunnan varajäsenenä.

Ulla-Riitta Harju toimii sivistyslautakunnan varajäsenenä. Puoliso toimii Toholammin Viemäriiikelayoksen johtokunnan jäsenenä.

Valtuustokaudella 2017 - 2021 kunnan tilintarkastusyhteisönä toimii BDO Auditor Oy ja sen nimeämänä vastuullisena tilintarkastajana JHTT Asko Vanhatupa ja avustavana tarkastajana Maritta Hintsala. Kunnan tytäryhteisöillä on sama tilintarkastusyhteisö.

Lautakunta kokoontui vuoden 2019 hallinnon ja talouden tarkastuksen sekä oman arviointityönsä järjestämiseksi 7 kertaa.

Lautakunnan jäsenet perehtyvät arvioinnissaan toimielinten pöytäkirjoihin, tilintarkastajan raportteihin ja selvityksiin sekä tilinpäätökseen. Lisäksi tarkastuslautakunnan kokouksissa kuullaan viranhaltijoita ja tarvittaessa luottamushenkilöitä. Lautakunta käy keskustelua kunnan hallinnon ja taloudenhoidon ajankohtaisista asioista, tulevaisuuden näkymistä sekä saa selvitykset tulosalueiden toiminnallisten ja taloudellisten tavoitteiden toteutumisesta.

Tarkastuslautakunta seuraa kunnan toimielinten ja johtavien viranhaltijoiden toimintaa. Lautakunta sopii keskinäisellä työnjaolla eri toimielinten hallinnon seuraamisesta sekä kerää tietoja palvelutoiminnan toimivuudesta ja tavoitteiden toteutumisen tilanteesta.

Lautakunnan jäsenten hallinnon seurantavastuu tilikaudella 2019:

Kunnanhallitus	kaikki jäsenet
Sivistyslautakunta	Miia Laakso
Rakennus- ja ympäristöltk.	Antti Järvenoja
	Ville Hirvikoski 30.9.19 asti
Maaseutulautakunta (yhteislautakunta), metsätoimikunta, palkkatoimikunta	Alpo Keskitalo
Viemäriiikelayoksen johtokunta	Antti Järvenoja
	Ville Hirvikoski 30.9.19 asti
Soiten toiminta	Ulla-Riitta Harju

2. Edellisen vuoden arviointikertomuksen johdosta tehtyjen toimenpiteiden arviointi

Esteellisyyksien huomioiminen eri toimielimissä

Edellisen vuoden arviointikertomuksessa nostettiin esille esteellisyyksien ja lähipiirikartituksen huomioiminen konkreettisenä työkaluna jäävyksien arvioinnissa. Tarkastuslautakunta ei näe, että asiaan olisi kiinnitetty riittävästi huomiota.

Toimenpiteet asian korjaamiseksi ovat edelleen tarpeellisia, ja toimielimien puheenjohtajien tulee olla aktiivisia ja muistuttaa jäseniä esteellisyyden huomioimisesta, jotta päätöksenteon laillisuus toteutuu.

Terveyspalveluiden saatavuuden varmistaminen

Edellisissä arviointikertomuksissa kiinnitettiin huomiota Soiten palveluiden keskittämiseen. Toimipisteiden sulkujen määrä on edelleen kasvanut ja niitä on sijoittunut myös keisäajan ulkopuolelle.

Tarkastuslautakunta painottaa edelleen, että palvelut on järjestettävä kuntalaisille tarkoituksenmukaisella ja kustannustehokkaalla tavalla.

Jatkuva ja ajantasainen riskienhallinta

Sivistys-osasto ja lomatoimen osasto kartoittivat oman toimialansa riskit vuonna 2016. Hallinto-osastolta ja tekniseltä osastolta riskikartoitukset puuttuvat edelleen.

Toholammin Energia Oy, Toholammin kehitys Oy ja Viemäriiikelaytos ovat kehittäneet toimintojensa riskienhallintaa vuoden 2019 aikana. KOY Toholammin vuokratalojen riskit kartoitettiin vuonna 2016.

Ajantasainen, jatkuvasti päivittyvä riskien ja mahdollisuuksien hallinta on tärkeä osa johtamista ja jatkuvuuden turvaamista.

Investointien suunnitelmallisuus

Investoinneista jäi toteutumatta nettona 1.951.044,81 (edellisvuonna jäi toteutumatta 924.637,03 euroa). Investointimenoja jäi toteutumatta 1.934.934,60 euroa. Tilikaudelle 2019 oli investointimenoihin budjetoitu 2.560.000 euroa. Tilikaudella ei ollut käyttöomaisuuden myyntejä. Myyntituloihin ei oltu budjetoitu mitään.

Toteutumattomia investointeja selittää muun muassa se, ettei kirkonkylän koulukeskuksen rakentaminen ole edennyt budjetoidun mukaisesti. Lisäksi budjettiin oli tehty varauksia useampaan kohteeseen mitkä eivät toteutuneet.

Viemäriiikelaytoksen talouden tasapainottaminen

Viemäriiikelaytoksen tilikauden 2019 tulos oli 203.458,15 euroa alijäämäinen ja edellisvuonna 115.506,58 euroa alijäämäinen. Tulos on heikentynyt edellisvuodesta ja pitkällä tähtäimellä liikelaitoksen kannattavuus on saatava paremmalle pohjalle.

Taloussuunnitelman laadinnan perusteet (suunnitelmakausi)

Talouden realistinen tasapainottamisohjelma tulee laatia, koska kunnan vuoden 2019 tilinpäätöksessä on taseessa tilikauden ylijäämää 450.803,00 euroa. Kuluvan vuoden talousarvion ja –suunnitelman mukaan alijäämää kertyy noin 2.457.000,00 euroa, jolloin alijäämää on kunnan taseessa noin 809,00 euroa/asukas.

3. Arvio valtuuston asettamien toiminnallisten ja taloudellisten tavoitteiden saavuttamisesta

3.1. Toimintakertomuksessa raportoitujen toiminnallisten ja taloudellisten tavoitteiden toteutuminen

Tarkastuslautakunnan arvion mukaan kunnanhallituksen laatimassa toimintakertomuksessa vuodelta 2019 on riittävät tiedot.

3.2. Painopistealueiden tavoitteiden toteutuminen

Tarkastuslautakunnan arviointityön painopistealueina vuonna 2019 olivat kaikki kunnan toimielimet ja niiden tavoitteiden toteutuminen.

Lautakunnalle käytiin esittelemässä vuoden 2019 tilinpäätös ja lisäksi osastopäälliköt kävivät antamassa omien osastojensa tilinpäätöskatsaukset.

Tarkastuslautakunnan vuoden 2019 painopistealueiden tavoitteiden toteutuminen:

Hallinto-osasto ja kunnanhallitus

Tarkastuslautakunta kuuli kunnanjohtajaa, hallintojohtajaa ja kunnanhallituksen puheenjohtajaa. Kunnanhallituksen puheenjohtaja antoi katsauksen edunvalvonnasta, omistajaohjauksen ja konserniohjauksen toteutuksesta sekä ajankohtaisista kuntien välisistä yhteistyöneuvotteluista syksyllä 2019.

Kunnanjohtaja on vastannut aktiivisesti omistajaohjauksesta ja kunnan kanta on viety hyvin tiedoksi eteenpäin.

Hallintojohtaja on vienyt eteenpäin henkilöstöhallinnon ja esimiestyön kehittämistä.

Henkilöstön sairauspoissaolot ovat vähentyneet verrattuna vuoteen 2018.

Sivistysosasto ja sivistyslautakunta

Sivistysjohtaja kävi lautakunnan kuultavana.

Sivistystoimen hanketoiminta jatkui vilkkaana vuonna 2019.

Varhaiskasvatuksen ulkopäiväkotiryhmä Kanervat sai alkunsa opetushallituksen rahoittamassa TULUS (Tunnetaitoja ja luonnontuoksua) -hankkeessa.

Toholammin matkailun kehittäminen on yksi painopiste kuntastrategiassa. Toholammin luonto- ja retkeilyreitteihin panostaminen jatkuu hankerahoituksella yhteistyössä Kaustisen seutukunnan kanssa.

Tekninen osasto ja rakennus- ja ympäristölautakunta

Tekninen johtaja, toimistoinsinööri ja rakennustarkastaja kävivät lautakunnan kuultavina.

Kirkonkylän koulukeskuksen hankkeen toteuttaminen vaati lisätyövoiman palkkaamista. Teknisen johtajan avuksi (projektin vetovastuu) tehtävään palkattiin määräaikainen toimistoinsinööri.

Tekninen johtaja esitteli tarkastuslautakunnalle 24.9.2019 kiinteistöjen ja teiden kunnossapito- ja korjausohjelman vuodelle 2019. Kiinteistöillä on tehty korjaustoimenpiteitä laaditun korjausohjelman mukaisesti.

Kiinteistöjen kunnossapidon osalta tehtiin alustava kiinteistöhoidon kehittämissuunnitelma yhteistyössä Toholammin Kehitys Oy:n ja KOY Toholammin vuokratalojen kanssa.

Sähköinen huoltokirja otettiin käyttöön vuoden 2019 loppupuolella.

Teiden ja yleisten alueiden kunnossapitotöiden osalta laadittiin kuluvan vuoden osalta korjausohjelma. Alkuvuodesta tehtiin päiväkodin liikennöinti- ja pihan yleissuunnitelma, jota toteutettiin kesällä 2019. Kaavateiden osalta tehtiin Juustotien alkuosa ja Turvetien peruskorjaus sekä syksyn aikana toteutettiin katuvalaistuksen uusiminen led-tekniikkaan.

Lomatoimen osasto

Lomituspalvelujohtaja kävi lautakunnan kuultavana.

Osaavien maatalouslomittajien löytäminen on ollut edelleenkin haasteellista.

Lomituspäivien lukumäärä väheni 7,6 %, mikä on poikkeuksellisen paljon.

Kunnan tytäryhtiöt ja Viemäriiikelaitys

Lautakunta sai katsaukset Toholammin Viemäriiikelaityksen toimitusjohtajalta, Toholammin Energia Oy:n toimitusjohtajalta, KOY Toholammin vuokratalojen toimitusjohtajalta sekä Toholammin kehitys Oy:n toimitusjohtajalta.

Toholammin vuokratalot KOY:n taloudellinen tilanne on edelleen haastava, koska asuntojen käyttöaste on laskenut voimakkaasti. Tällä hetkellä käyttöaste on noin 66 %. Kunta on joutunut tukemaan vuokrataloyhtiötä taloudellisesti. Asuntokannan lainoitus on ollut takapainotteista, mikä rasittaa yhtiön taloutta yhä enemmän.

Soiten toiminta

Kunnan perusterveydenhuollon, sosiaalitoimen sekä erikoissairaanhoidon maksuosuudet vuonna 2019 olivat yhteensä 11.294.430,12 euroa ja edellisvuonna 11.249.941,32 euroa (menot lisääntyivät 0,4 % edellisvuoteen verrattuna). Soite palautti kunnille vanhojen vuosien ylijäämiä, mistä Toholammin osuus oli 322.931 euroa. Kun tämä vähennetään maksuosuuksista tilikauden kokonaisuudeksi jää 10.971.499,12 euroa. Perusturvapalveluiden 7.274.271,42 ja erikoissairaanhoidon 3.697.227,70 menojen osuus kunnan toimintamenoista on noin 39,5 %.

Menojen lisäystä oli perusturvan menoissa 281.443,97 euroa edellisvuoteen verrattuna. Erikoissairaanhoidon menoissa oli vähennystä 559.886,17 euroa (sis. ylijäämäpalautuksen 322.931 euroa).

Perusturvan maksuosuus vuoden 2019 käyttömenoista oli 26,2 % ja vuonna 2018 25,4 %. Erikoissairaanhoidon maksuosuus vuoden 2019 käyttömenoista 13,3 % ja vuonna 2018 15,5 %.

Kunnan strategia ja sen toteutuminen

Toholammin kuntastrategia vuosille 2018 – 2022 hyväksyttiin valtuustossa 10.9.2018.

Kuntastrategian lähtökohtana on varmistaa itsenäisen kunnan elinkelpoisuus kunnan vetovoimatekijät turvaten ja edelleen kehittäen. Toholammin kunta huolehtii taloudestaan, mikä mahdollistaa hyvien palveluiden ylläpidon ja kehittämisen kuntalaisille. Toholammin kunnan aktiivinen ja kannustava elinkeinopolitiikka tukee kuntatalouden kehittymistä. Toimintaympäristön muutoksia seurataan aktiivisesti, mikä mahdollistaa tarvittaessa nopean reagoinnin.

Kunnanvaltuusto päätti, että kuntastrategia tulee ottaa käyttöön jokapäiväistä toimintaa ohjaavaksi.

Tarkastuslautakunta toteaa, että elinkeinopolitiikkaa on toteutettu aktiivisesti ja kuntaan on saatu uutta yritystoimintaa.

Konsernivalvonta ja kuntakonsernin riskienhallinta

Kuntalaissa kunnat veloitetaan arvioimaan toimintaansa ja siihen liittyviä riskejä kunnassa ja kuntakonsernissa. Kunnanjohtaja ja kunnanhallitus vastaavat kunnan sisäisestä valvonnasta ja konsernivalvonnasta.

Kunnanjohtaja antoi tarkastuslautakunnalle 24.9.2019 katsauksen riskienhallinnan, riskien kartoituksen, sisäisestä valvonnan ja konsernivalvonnan toteutuksesta.

Kunnanjohtaja ja kunnanhallituksen puheenjohtaja ovat osallistuneet säännöllisesti tytäryhtiöiden hallitusten kokouksiin ja yhtiökokouksiin.

Kunnanhallituksen tehtävänä on ohjeistaa yhtiökokousedustajia ja yhtymäkokousedustajia sekä valvoa tiedonkulkua.

Talouden tasapainottaminen

Kunnan taseessa tilikauden 2019 päättyessä on ylijäämää yhteensä 450.802,78 euroa, joten kunnan ei ole tarvinnut laatia talouden tasapainottamissuunnitelmaa. Kunnan on kiinnitettävä huomiota kunnan tulorahoituksen riittävyyteen sekä tilikauden 2019 kunnan alijäämäisestä tuloksesta johtuen kunnan on ennakoivasti etsittävä toimenpiteitä menojen hillitsemiseksi. Toiminnan ja investointien rahavirta viideltä vuodelta oli 1.184.905,33 euroa ja edellisvuonna 2.647.328,03 euroa. Tunnusluku on heikentynyt, vaikka viime vuosina on investoitu vähän. Toiminnan nettokulu on kasvanut jatkuvasti.

Konsernitaseen omavaraisuusaste on hieman heikentynyt edellisvuodesta. Vuonna 2019 omavaraisuusaste oli 29,12 % (30,16 % v. 2018). Konsernin suhteellinen velkaantuneisuusaste oli 78,45 % (edellisvuonna 77,5 %). Konsernin kertynyt ylijäämä asukasta kohden laskettuna oli 1394 euroa (edellisvuonna 1623 euroa). Konsernin vuosikate oli 1.841.149,15 euroa (edellisvuonna 3.080.715,92 euroa). Vuosikate ei riittänyt poistojen kattamiseen tilikaudella 2019. Tilikaudella 2018 se riitti kattamaan poistot ja arvonalentumiset.

4. Muut toiminnan ja talouden arvioinnit

4.1. Kokonaistalouden arviointi

Kunnan toiminnassa ja taloudenhoidossa noudatetaan talousarviota. Talousarvio ja -suunnitelma sitovat toimielimiä. Talousarvioon tehtävistä muutoksista päättää valtuusto.

Investoinnit toteutuivat seuraavasti:

Vuosi 2019	Vuosi 2018
Menot 24,4 %	Menot 65,8 %
Tulot 223,9 %	Tulot 5.104 %
Netto 23,4 %	Netto 535,6 %

Valtionosuudet lisääntyivät 0,7 % ja verotulot pysyivät ennallaan vuonna 2019.

Kunnan vuosikate oli positiivinen 630.784,08 euroa, 202,82 euroa/as. (Vuonna 2018 vuosikate oli positiivinen 630.784,08 euroa, 202,86 euroa/as).

Korkotuotot ja muut rahoitustuotot yhteensä 45.687,92 euroa (vähennystä 4,1 % vuodesta 2018).

Tilikauden 2019 tulokseksi muodostui alijäämää 751.069,92, mikä on 439.536,57 euroa edellisvuoden tulosta heikompi. Edellisten tilikausien ylijäämää oli 1.201.872,70 euroa ja kun siihen lisätään tilikauden tulos, niin taseen ylijäämä on yhteensä 450.802,78 euroa.

Viemärikelaitoksen tilikauden 2019 tulos oli 203.458,15 euroa alijäämäinen ja edellisvuonna 115.506,58 euroa alijäämäinen. Tulos on heikentynyt edellisvuodesta ja pitkällä tähtäimellä liikelaitoksen kannattavuus on saatava paremmalle pohjalle.

Talouden tunnuslukuja	2019	2018
Toimintatuotot	8,5 milj. €	8,7 milj. €
Toimintakulut	27,8 milj. €	27,5 milj. €
Verotulot	9,3 milj. €	9,3 milj. €
Valtionosuudet	10,3 milj. €	10,3 milj. €
Vuosikate €/as.	70,50	202,82 €
Lainakanta	15,0 milj. €	14,3 milj. €
Lainakanta €/as.	4.951 €	4.591 €
Konsernin lainakanta	28,9 milj. €	28,6 milj. €
Konsernin lainakanta €/as.	9.535	9.210 €
Konsernin omavaraisuusaste %	29,12	30,16
Tulovero-%	21,75	21,75
Omavaraisuusaste %	35,2	37,4
Suht. velkaantuneisuus %	63,2	61,6
Kertynyt yli- / alijäämä th€	451	1.202
Kassan riittävyys pv	2,1	1,47
Asukasmäärä	3035	3110

Taulukkoon on **tummennetulla** merkitty ne tunnusluvut, joita seurataan (valtionosuuslain mukainen kriisikunnan määrittely). Tilinpäätöksen ja taseen alijäämät ovat myös seurattavia tunnuslukuja.

Kunnan lainakanta lisääntyi 360 euroa/asukas (edellisvuonna lainamäärä väheni 241 euroa/asukas edellisvuodesta).

Kunnan omavaraisuusaste on edellisvuoden tasolla (kriittinen raja on 50 %, mikä merkitsee suurta velkarasitetta). Velkaisuusaste on yli keskimääräisen.

Kunnan väkiluku on laskenut edelleen edellisvuodesta.

Tilikaudella otettiin uutta lyhytaikaista lainaa 746.579,57 euroa.

4.2. Muut mahdolliset toiminnan ja talouden arvioinnit

Kunnan vastuulla olevien kiinteistöjen määrä on suuri. Teknisen osaston tavoitteena on pitkäjänteinen ja hallittu omaisuuden hoito.

Kiinteistöhuoltoa on pidettävä riittävällä tasolla ja kehitettävä kiinteistöhuollon toimivuutta ja viestintää teknisen osaston ja kiinteistöhoitajien välillä. Kiinteistöjen vuosittaisista kuntotarkastuksista on huolehdittava ja havaittuihin ongelmiin puututtava.

4.2.1. Alijäämän kattamissuunnitelma

Alijäämän kattamissuunnitelmaa ei tarvita, koska taseessa on ylijäämää yhteensä 450.802,78 euroa.

5. Tarkastuslautakunta kiinnitti arvioinnissaan erityistä huomiota seuraaviin asioihin

- Esteellisyyksien huomioiminen eri toimielimissä
- Terveyspalveluiden saatavuuden varmistaminen
- Jatkuva ja ajantasainen riskienhallinta
- Kiinteistökannan kustannustehokas hallinta
- Viemäriiikelayoksen talouden tasapainottaminen
- Toholammin Energia Oy:n talous ja kannattavuus
- Kunnan talouden tasapainottamissuunnitelman realismi

6. Yhteenveto tavoitteiden toteutumisesta ja kunnan palveluiden tuloksellisuudesta ja sen kehityksestä

Kunnan toimintakate oli -19.337.929,27 euroa. Toimintakate oli 2,7 % eli 501.479,43 euroa heikompi kuin vuonna 2018. Toimintatuloja kertyi 191.347,94 euroa eli 2,21 % vähemmän ja toimintamenoja 310.131,49 euroa eli 1,13 % enemmän kuin vuonna 2018.

Kunnan henkilöstömenot kasvoivat 450.379,77 euroa ja palvelujen ostoissa menojen vähennystä oli 238.271,57 euroa.

Tarkastuslautakunta yhtyy tilintarkastajan esitykseen vastuuvapauden myöntämisestä tilivelvollisille tilikaudelta 1.1. – 31.12.2019.

Toholammilla 4.6.2020

Antti Järvenoja
puheenjohtaja

Ulla-Riitta Harju
varapuheenjohtaja

Alpo Keskitalo
jäsen

Miia Laakso
jäsen